

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

**İngiliz Genelkurmay Raporuna Göre 1920 Yılında Türkiye'deki Askerî Durum,
Direniş ve Muhtemel Barış Antlaşması**

**According to the British General Staff Report Military Situation, Resistance and
Possible Peace Treaty in Turkey in 1920**

Mustafa ÇABUK

Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
cabukm@yahoo.com

Orcid ID: 0000-0001-5560-8193

Öz: Birinci Dünya savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasını takiben İtilaf Devletleri, Türk topraklarını işgale başladılar. İngiltere ve Fransa savaşta yıprandıkları için Anadolu'daki işgallerinde taşeron güçler kullandılar. Batı Anadolu ve Trakya'da Yunanistan, Çukurova ve Doğu Anadolu'da Ermeniler kullanıldı. İşgaller ve akabinde ortaya çıkan zulüm, katliam ve gasplar Türk Milletinin yeniden silaha sarılmasına ve Misak-ı Milli sınırları içerisinde bir Türk Devletinin varlığını devam ettirmek için canını ve malını ortaya koymasına sebep oldu. İngiliz Genelkurmayı, 15 Mart 1920 tarihinde hazırladığı raporla, Anadolu'daki direnişi, Türklerin psikolojik ve moral durumunu, İslam dünyası ve Türkler arasındaki iletişimi, Türklere zorla kabul ettirilmeye çalışılan barış antlaşmasını, Türklerin ve Ermeniler başta olmak üzere azınlıkların bu antlaşma karşısındaki tavırlarını İngiltere hükümetine bildirdi. Bu makalede, İngiliz Genelkurmayının 1920 yılında hazırladığı rapordan yola çıkarak Batı Anadolu'daki Yunan işgali, İtilaf Devletlerinin desteğiyle Ermeni nüfusun azınlık olarak yaşadığı Çukurova ve Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurma çabaları, Türklere zorla kabul ettirilmeye çalışılan barış antlaşmasının şartları, İslam dünyasının işgaller karşısındaki tutumu ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu inceleme ve değerlendirmeler sonucu 1920 yılı Türkiye'sinin askeri durumu, Anadolu'daki işgallere karşı verilen mücadele, Türk halkının direnişini motive eden psikolojik güç, Azerbaycan ve Hint Yarımadası'ndaki Müslümanlar başta olmak üzere İslam dünyasının İngiliz sömürge imparatorluğuna verdikleri tepki ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Anadolu, milli mücadele, direniş, barış.

Abstract: Following the Armistice of Mudros signed at the end of the First World War, the Allied Powers began to occupy Turkish lands. England and France were worn out in the war, they used subcontracted forces in their occupation of Anatolia. Greece were used in Western Anatolia and Thrace, Armenians were used in Cukurova and Eastern Anatolia. These occupations, oppression, massacres and extortions caused the Turkish nation to take up arms again and to risk their lives and property to maintain the existence of a Turkish State within the borders of the National Pact. A report was prepared by the British general staff on 15 March 1920, with the report, the resistance in Anatolia, the psychological and moral state of the Turks, the communication between the Islamic world and the Turks, the peace treaty that was tried to be forced on the Turks, and the attitudes of the Turks and minorities, especially the Armenians, towards this treaty was reported to the British government. In this article, based on the report prepared by the British general staff in 1920, the Greek occupation in Western Anatolia, the efforts to establish an Armenian State in Çukurova and Eastern Anatolia, where the Armenian population lived as a minority, with the support of the Allied Powers, the terms of the peace treaty that was

Geliş Tarihi:13.11.2023

Kabul Tarihi:20.12.2023

Yayın Tarihi:31.12.2023

Atıf: Çabuk, M. (2023). İngiliz Genelkurmay Raporuna Göre 1920 Yılında Türkiye'deki askerî durum, direniş ve muhtemel barış antlaşması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 921-933. Doi: 10.33437/ksusbd.1390095

tried to be forced on the Turks, there action and attitudes of the Islamic world against the occupations will be discussed and evaluated. As a result of these examinations and evaluations, it will be tried to reveal the military situation of Turkey in 1920, the struggle against the occupations in Anatolia, the psychological power motivating the resistance of the Turkish people, and there action of the Islamic world, especially the Muslims in Azerbaijan and the Indian Subcontinent, to the British colonial empire.

Keywords: England, Anatolia, war of independence, resistance, peace.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti'nin birçok şehri ve İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi. İngiltere İtilaf Devletlerinin başat gücü olarak bu işgallerde ve işgal sonrası için imzalanması muhtemel olan antlaşmalarda baskın ve belirleyici bir role sahipti. Bu nedenle İngiltere'nin savaş sonrası Osmanlı Devleti'ne ve Anadolu'daki Milli Mücadele'ye bakışı yakın dönem Türk tarihi için önemlidir. İngiltere'nin diplomatik ve askeri kurumları o zamanın Türkiye'sinde meydana gelen olaylar hakkında günlük, haftalık, aylık ve yıllık olmak üzere belirli zaman aralıklarıyla raporlar hazırlayıp İngiltere hükümetine sundular.

Raporlarda Türkiye ile ilgili siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve hatta kültürel alanlarla alakalı birçok konuda değerlendirmeler yapılarak yaşanan olaylar, tahlil edilip bu gelişmeler karşısında Londra'daki İngiliz hükümetinin ne gibi politikalar takip etmesi gerektiğiyle ilgili önerilerde bulunulmuştur. Londra'daki İngiliz hükümeti de Türkiye'ye yönelik politikalarını sahadan gelen raporları dikkate alarak belirlenmekteydi (Satan, 2010: 14).

15 Mart 1920 tarihinde İngiltere Genelkurmayı tarafından hazırlanan raporda Kuvayı Milliye'nin askeri ve siyasi gücü, kimlerden oluştuğu, hangi kaynaklardan beslendiği ve nasıl ortaya çıktığı rapor edildi. Yine aynı raporda Yunan kuvvetlerinin Anadolu'da ne kadar askeri gücü olduğu, Yunanlıların Anadolu'da izledikleri politikalar, yaptıkları zulümler, katliamlar ve işgallere Türk halkının cevabının ne olduğu ele alındı. Raporda Türklere sunulması muhtemel olan antlaşmanın nasıl bir karşılık bulacağı ve antlaşma karşısında Türklerin vereceği kuvvetle muhtemel olan tepkilerin neler olabileceği ve bu tepkilere karşı izlenmesi gereken politikalar da Londra'daki İngiliz hükümetine sunuldu.

ASKERİ DURUM

İngiliz Genelkurmayı tarafından 15 Mart 1920 tarihinde hazırlanan rapora göre Türkiye'de siyasi güç milliyetçilere yani Kuvayı Milliye'ye geçti. Kuvayı Milliye Ankara'dan, Sivas'tan veya Erzurum'dan etkin bir denetim uygulayabilecek kadar artık kurulumunu tamamlamıştı. Kuvayı Milliye güçlerinin yakın gelecekte bağımsız olarak faaliyette bulunacak bir güce sahip olacağı beklenmekteydi. Türk düzenli kuvvetleri neredeyse tamamen Milliyetçi güçlerin emrindeydi. Düzenli birliklerin subayları iyi yetişmiş ve kendine yetecek kadar iyi organize edilmişti. Düzenli kuvvetler iyi silahlanmış, iyi beslenmiş ve çoğu durumda -en azından yakın zamana kadar- ilk kez düzenli olarak kayıtlara alınmış ve adil bir şekilde donatılmıştı.

İtilaf birliklerinin Konya'dan çekilmesi üzerine, Konya da bir üs olarak kullanılabilir hale getirilebilirdi. Bu nedenle, İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nezaretini işgali, çok fazla bir etki yaratmayabilirdi.

Kuvayı Milliye askerleri tüfekli ve biraz da mühimmatı olan kişilerdi. Bunların makineli tüfekleri ve biraz topları vardı. Bu kişiler esas olarak savaştan sonra isimlerini kaydettirip evlerine dönen erkeklerden oluşmaktaydı. Bu nedenle faaliyetleri, beslenebilecekleri evlerinden uzaktaki mesafeyle pratik olarak sınırlıydı.

Tüfekler ve hafif silahlarda kullanılan mühimmat, hem mevcut birliklere hem de Kuvayı Milliye güçlerine 3 ila 6 ay arasında yetecek kadardı. Hareketli toplar ve mermiler yönünden iyi durumda değillerdi. Ancak, çoğunlukla doğu bölgelerinde, hafif donanımlı rakiplere karşı operasyon yapacak kadar, hareketli toplar ve mermilere sahipti.

Kuvayı Milliye kuvvetlerini motive eden iki güç bulunmaktaydı. Birinci motive edici güç Hıristiyan güçler veya Ermeni kuvvetleri tarafından Türk topraklarının kalıcı olarak işgal edilmesi korkusuydu.¹ İkinci motive edici güç ise Avrupalı işgal güçlerinin veya Ermeni milislerin Türk halkına zulmetmesinden korkulmasıydı. İzmir, Trakya ve Çukurova'daki direniş bu korkulardan kaynaklanarak ortaya çıkmıştı. İngilizler, işgal edilen bölgenin derinliği arttıkça Türklerin direnişinin de artacağını beklemekteydi (IOR/L/MIL/17/16/26).

Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu işgal etmeye başlayıp halka uyguladıkları şiddet ve zulüm karşısında Türk milleti canını, malını ve namusunu korumak için gösterdiği tepkiler Kuvayı Milliye hareketini doğurdu. 15 Mayıs 1919 da İzmir'i işgal eden Yunan ordularının yerli Hıristiyanlarla beraber Anadolu içlerine doğru katliamlar yaparak, halka zulmederek, şehirleri yağmalayıp, köyleri yakıp, insanlık ve ahlak dışı hareketlerde bulunarak ilerlemeye başlaması Batı Anadolu'dan başlayarak tüm Türkiye'de milli duyguların ve Kuvayı milliye direnişinin güçlenmesini sağladı (Çakmak, 2003: 693-695).

Haberleşme ve Ulaşım

Türklerin telgraf sistemi çok iyiydi. Ana Avrupa-Asya hatları da dâhil olmak üzere: Karadeniz'in güneyi boyunca Sivas ve Diyarbakır hattı, Konya ve Halep üzerinden de doğu ve batı iletişimi iyiydi. Kuzey ve güneydeki hatlar, özellikle orta bölgede, sayıca azdı.

Türklerin yalnızca dört adet kablosuz iletişim seti vardı. Bunların hepsi hafif taşınabilir durumdaydı ve arazide yarıçapı 100 milden fazla değildi. Bunlar Birinci Dünya Savaşı sırasında Erzurum yakınlarında bulunuyordu. Savaştan sonra Digor, Doğu Beyazıt'a taşındığı tahmin edilmekteydi.

Ankara Demiryolu Türk personel tarafından işletilmekteydi. Avrupalıların olmamasından dolayı trenlerin motorlarında meydana gelecek arızaları tamir etmek zordu. Ciddi bir yedek parça sıkıntısı vardı. Trenlerde Ereğli'den deniz yoluyla getirilen kalitesiz kömür kullanılmaktaydı. Bu kömürün gelmesi engellenirse ve mevcut tek yakıt olarak odun kullanılması durumunda trenler çalışmaz hale gelirdi.

Kuvayı Milliye kuvvetleri, askeri anlamda demiryoluna bağımlı değillerdi. Özellikle ulaşımda kullanılan at ve katır kıtlığı çok önemli bir sorundu. Şose yollar azdı ve yolların durumu da iyi değildi (IOR/L/MIL/17/16/26).

İngiliz Genelkurmay Raporuna Göre Aydın, Çukurova, Ermenistan ve Kuzey Irak Gibi Çatışma Bölgelerinde Türklerin ve İşgal Güçlerinin Durumu

Aydın Vilâyetindeki Durum

İngiliz raporuna göre Aydın Vilayetinde Türklerin cephe hattında 2.000 düzenli askeri birlikten 17.000 de Kuvayı Milliye askeri olmak üzere 19000 askeri mevcuttu. Yunan ilerlemesine karşı çıkabilecek adamların sayısı, Yunan işgalinin derinliğine göre değişecekti. Anadolu demiryolu ile İzmir arasında, Türkler Yunan işgaline karşı 60.000 silahlı adam çıkarabilecek durumdaydı.

Yunanlıların Aydın Vilayetinde, 60.000 kişilik bir süngü gücü bulunmaktaydı. Yunanlıların pozisyonu taktik veya stratejik olarak iyi değildi. Doğu ve batı yönünde uzanan sıra dağlar Yunanlıların iletişim ve ulaşımını kısıtlamaktaydı.

Yunan işgali ve zulmü sonucu, bölgede çok sayıda Türk evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bu durum, tüm bölgede Yunanlılara karşı nefret duygularının artmasına neden oldu. Bu nefret sonucu Kuvayı Milliye güçlerine katılımlar keskin bir şekilde yükseldi.

Yunanlıların moral güçleri ise belirsizdi. İzmir bölgesinde çok sayıda yerleşik Rum nüfusun olması, Yunan kuvvetlerinin iyi teşkilatlandırılmış ve görece Kuvayı Milliye güçlerinden kuvvetli olması

¹ Zira İngilizler Mondros Mütarekesi'nin ardından bu konuda harekete geçerek Anadolu'nun muhtelif yerlerini işgal etmeye başlamışlardı (Arslanyürek, 2020a: 16-18).

ve İtilaf Devletlerinin İzmir’de bir misilleme yapmasının diğer Anadolu coğrafyasına göre daha kolay olması gibi etkenler, Türkler için bölgede dezavantaj oluşturmaktaydı (IOR/L/MIL/17/16/26).

Çukurova’daki Durum

İngiliz raporuna göre Türk Kuvvetleri, Çukurova’da 1,500 düzenli askeri birlikten 7000 de Kuvayı Milliye askerinden oluşmaktaydı. Ulusal bir ayaklanma durumunda Türklerin gücünün muhtemelen 20.000'e kadar çıkacağı öngörülmekteydi.

Fransızların verdiği bilgilerine göre İtilafların tüm İdari Hizmet görevlileri dahil bölgede 30.000 kişilik bir gücü vardı.

Çukurova’da Türkler için pozitif olan faktörler şunlardı:

a.) Türkler ve Araplar arasına giren Hıristiyan güçlerin ortadan kaldırılması sayesinde Türkler ve Arapların doğrudan iletişim kurma imkânları ortaya çıktı.

b.) Fransız güçlerinin dağılması ve bu nedenle müfrezelerin arasındaki bağlantının kesilmesi kolaylaşmıştı.

c.) Fransız iletişimde güvenlik açığının olması ve Bağdat demiryolunun Türkler tarafından geri alınması.

d.) Arapların ve Suriyelilerin Türklere olan muhtemel sempaticileri ve hatta Araplardan ve Suriyelilerden yardım gelme durumu.

Bölgedeki Türk gücünün dağınık halde bulunması ise Türkler için dezavantajdı (IOR/L/MIL/17/16/26).

Doğu Anadolu Bölgesindeki Durum

Bölgede Türk Kuvvetleri, 10.000 düzenli askeri birlikten 18.500 de Milliyetçi güçlerden olmak üzere 28,500 Kişiden oluşmaktaydı. Ancak, ulusal bir ayaklanma durumunda Türklerin buradaki gücü muhtemelen 50.000'e yükselecekti.

Ermenilerin ise bölgede 36 dağ topuyla 20.000 kişilik bir gücü bulunmaktaydı.

Bölgede Türkler için pozitif olan faktörler şunlardı:

a. İtilaf Devletlerinin gönderdiği teçhizat Ermenistan'a ulaşmadan önce Ermenilerin harekete geçmek zorunda kalması.

b. Bölgedeki başarının Türklerin popülaritesini artırabilecek durumda olması.

c. Bölgenin toprak kazanımında doğrudan sonuç verecek durumda olması.

d. Bölgeye doğrudan İtilaf Devletlerinin müdahale etmesinin beklenmemesi.

e. Ermeni nüfusun da yaşadığı bu topraklarda çok sayıda Müslüman nüfusun yaşaması.

Diğer yandan aşağıdaki, faktörler de Türkler için dezavantaj oluşturmaktaydı:

a. Ulaşım ve hareketlilik eksikliği.

b. Gürcistan'ın tutumundaki ve İtilaf Devletleri ile ilişkilerindeki belirsizlik (IOR/L/MIL/17/16/26).

Kuzey Irak (Mezopotamya)’daki Durum

İngiliz raporuna göre Türk Kuvvetlerinin Kuzey Irak (Mezopotamya)’da 2400 kişilik bir düzenli askeri birliği vardı. Arap kabileleri de bahar mevsiminde kısa bir süre için muhtemelen 10.000 kişilik düzensiz bir kuvvet çıkararak Türklere destek verebilirdi.

İtilaf Devletlerinin bölgede Hintli askerlerden oluşan bir tümeni vardı.

Bölgede Türkler için pozitif olan faktörler şunlardı:

- a.) Mezopotamya'nın kuzeyindeki İngiliz kuvvetleri bölgede yalnızdı.
- b.) Buradaki bir başarı Türklere büyük bir prestij kazandırırdı.
- c. Kürt aşiret üyeleri ve Arapların bölgede Türklere yardım etme durumları vardı.
- d. İngilizlerin misilleme yapmaları zordu.

Aşağıdaki faktörler ise Türkler için dezavantaj oluşturmaktaydı:

- a. Türklerin gücünün etkinliğinin dağılmıştı.
- b. Türklere aşiretlerden yardım gelme olasılığı bulunmaktaydı. Ancak bu yardım kesin değildi.
- c. Mezopotamya'da İngilizler iyi organize olmuşlardı (IOR/L/MIL/17/16/26).

Türklerin Morali, Karakteristik Özellikleri ve Komşu Halklar

İngiliz genelkurmay raporunda, Türklerin bireysel olarak özellikle de savunmada mükemmel bir savaşçı olduğu vurgulanmıştı. Raporda Türklerin ulus olarak kesinlikle savaş yorgunu olduğu ancak, Türk nüfusun, topraklarının bir kısmının veya tamamının yabancı bir güce, özellikle Yunanistan veya Ermenistan'a devredilmesini önlemek için acı bir şekilde de olsa sıkı sıkıya savaşmaya hazır olacağı bildirilmişti. Raporda, düzenli birlikler dışında Türklerin işgaller karşısında direnişinin muhtemelen yerel olacağı bildirilmişti (IOR/L/MIL/17/16/26).

Araplar, genellikle kendi dindaşları olan Türklere sempati duymaktaydılar. Şam hükümeti Türkiye'deki Milliyetçi güçlerle temas halindeydi. Arap Hükümeti yetkilileri çoğunlukla İslam Birliğine sempati duyan insanlardı. Diğer yandan, sempati duymalarına rağmen çok sayıda Arap'ın kendi ülkeleri dışındaki herhangi bir operasyona katılması ise pek olası görünmemektedir.

Rapora göre, Arapların stratejisi büyük olasılıkla, Türklerin işgal güçleriyle olan mücadelesinden de istifade ederek eş zamanlı olarak kendi çıkarları doğrultusunda işgal güçlerine karşı operasyonlar düzenlemek biçiminde olması beklenmekteydi.

Azerbaycan Türkleri, Rusya'dan bağımsızlıklarını kazanmalarını Türk yardımına borçlu olduklarından, Türkiye taraftarıydılar. Raporda, Azerbaycan'ın transit geçiş için Gürcistan ile iyi ilişkiler içinde olduğunu, kronik husumetlere rağmen, Ermenistan'la bir anlaşmaya varmak için dürüst girişimlerde buldukları, İngiliz hükümetinin fiilen tanınması ve İtilaf Devletlerinin önerdiği ekipman ve silah desteğinin makul bir şekilde düzenlenmesi halinde, Azerbaycan'ın Türklere doğrudan yardım etmesinin çok fazla tehlike oluşturmayacağı bildirildi. Raporda, ayrıca Ermeni uzlaşmazlığı nedeniyle Azerbaycan Türklerinin, Erivan Ermeni kuvvetlerini Türklerden uzak tutmak için hesaplanmış bir saptırma eylemi yapmasının da her zaman hesaba katılması gerektiği belirtildi (IOR/L/MIL/17/16/26).

Psikolojik ve Duygusal Durum

İstanbul'un işgalinin Müslümanların zihnindeki önemini belirlemek kolay olmamakla birlikte, Hindistan'da çok büyük sorundu. İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgal edilmesi üzerine İngiltere'de yaşayan Hintli Müslümanlar hükümete Türklere âdil davranılması isteğiyle dilekçeler verdiler. Hindistan'da Osmanlılara ve halifeye destek mesajları yayınlandı. Hindistan müstemleke nâzırına bir muhtıra gönderildi. Bengal, Haydarâbâd, Kalküta ve Dakka gibi birçok şehirde gösteriler yapıldı. Tüm Hindistan Müslümanları Birliği, Hindistan müstemleke nâzırına bir telgraf göndererek Birinci Dünya Savaşı sırasında hükümetin Hint Müslümanlarına verdiği sözleri tutmasını istedi. Mevlânâ Abdulbarî liderliğinde 22 Eylül'de Lakhnov'da yapılan toplantıda Tüm Hindistan Müslümanları Konferansı, Türkleri destekleyen bir öneri paketini kabul etti (Toker, 2004: 150-151).

Mart 1920 tarihinde Kalküta'da "Halife Konferansı" toplanarak Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaları amacıyla İngiltere'deki propagandaya son verilmezse Hint Müslümanlarının greve gidecekleri ve İngiliz mallarını boykot edecekleri açıklandı (Ulusana, 2009: 247).

Yine aynı şekilde, ileri gelenler arasında önemli bir Türk unsurunun bulunduğu Mısır'da da Müslümanlar İngiliz işgal yönetimi üzerinde Türkler lehine baskı oluşturmaktaydı (IOR/L/MIL/17/16/26).

Hilafet nedeniyle özellikle Hint Yarımadası'nda bulunan milyonlarca Müslüman, Osmanlı Padişahını hilafet makamından dolayı kendilerinin de tabii lideri olarak görmekteydi. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve sonrasında başlayan işgaller nedeniyle Hindistan'da Müslüman liderler Osmanlı Devleti'ni ve hilafeti savunmak üzere Muhammed Ali ve Şevket Ali isimli iki kardeşin liderliğinde Hint Hilafet Hareketi adıyla dinî-siyasi bir hareket oluşturdular. İtilaf Devletlerinin işgallere başlamasıyla Hindistan Müslümanları, Hindistan'da İngiliz idaresine karşı geniş halk kitleleri tarafından desteklenen gösteriler yaptılar (Şahin, 2019; 742-743).

İstanbul'un işgalinin, Arabistan'da, Afganistan'da, Irak'ta, Suriye'de ve Azerbaycan'da halk kitleleri üzerinde çok az etkiye sahip olduğu düşünülse de, bu sorun, liderleri tarafından talep edildiğinde her zaman siyasi bir silah olarak kullanılma potansiyeline sahipti.

Çukurova'da, Türkleri Araplardan ayırmak üzere araya tehdit olarak bir Hıristiyan kama sokulması girişimi hemen yerel sonuçlarını gösterdi. Bölgede direniş hareketleri başladı.

Geçmişte Doğu halklarını hareket ettiren hep din olmuştu. Japonya'nın 1905 yılındaki başarısı sayesinde son 15 yılda Asya'daki halk hareketlerinin doğasını etkileyen büyük değişim oldu. İletişimin gelişmesi ve Avrupalılarla daha sık ilişki kurulmasıyla, Avrupalılara ve onların yöntemlerine aşinalık sonucu olarak bu durum değişti.

Doğuda milliyet faktörü ön plana çıkmaya başladı. Kıpti ve Müslümanların şiddetle rekabet ettiği Mısır'da olduğu gibi, Hindularla Müslümanların ortak bir davaya meylettiği Hindistan'da: Anti-Siyonistlerin Yahudi'ye karşı Hıristiyan ve Arapları birleştirmeye çalıştığı Filistin'de bunun örnekleri görülmekteydi.

Osmanlı Devleti'ne karşı ortaya çıkan Arap ayaklanması milliyetçiydi, dini değildi ve gerçekten de Halife'nin güçlerine karşıydı. 1908 Jön Türk devrimi ve 1906 İran hareketi de milliyetçiydi.

Türkiye'deki Kuvayı Milliye hareketi de kesinlikle milliyetçiydi ve dini değildi. Milliyetçiliğin gücü nispetinde dini ve yarı-dini faktörlerin ağırlığı azalsa ve toprak kaygılarının ağırlığı artsa da din her zaman milliyetçiliğin aracı olacaktı (IOR/L/MIL/17/16/26).

İngiliz Genelkurmayına Göre Türklerin Direniş Tarzı

Gerilla taktikleriyle birleştirilmiş pasif direniş biçimi, Kuvayı Milliye güçlerinin benimsemesi en muhtemel askeri politika gibi görünmekteydi.

İtilaf güçlerinin birkaç limandan ve limana yakın iç bölgelerde konuşlanması zordu. İtilaf askerlerinin herhangi bir ileriye doğru hareketi veya kara yoluyla herhangi bir iletişim girişimi İtilaf Devletleri için çok maliyetli olacaktı.

Türkler, Irak'ın kuzeyinde hem Araplar hem de Kürtler tarafından, Suriye, Çukurova ve Filistin'de isyan ve baskınlarla desteklenip teşvik edilebilecek durumdaydı. Bu da işgal yönetimi üzerinde büyük bir yük oluşturup garnizonların azaltılmasını ve hareketsiz hale getirilmesini engelleyecekti.

Bütün bunları, Türkler büyük bir para ya da mühimmat harcaması olmaksızın yapılabilecek durumdaydılar.

Avrupa'dan yapılan ithalattan mahrum bırakılması, Türkleri, parça mallar dışında, neredeyse diğer herhangi bir ülkeden daha az etkileyecekti.

Türklerin mühimmat elde etme yöntemleri vardı. Yiyecek konusunda da kendi kendilerine yetecek durumdaydılar.

İtilafların dağlara yönelik herhangi bir ciddi misilleme yapmak için ilerlemesi, yol yapımını gerektiren oldukça organize ve maliyetli operasyonlar gerektirecek ve çok yavaş bir iş olacaktı.

Bu nedenle Kuvayı Milliye güçleri, bir işi sürüncemede bırakma politikası (fabian policy) izleyerek ve komşu ülkelerdeki aktif propaganda yoluyla, yeni kazanımlarını İtilaf Devletleri için katlanılmaz hale getirmeyi ve polisin mali yükünü İtilaf Devletleri için çekilmez hale getirmeye çalışabilirlerdi. Böylece İtilaf Devletlerinin kısmen geri çekilmelerine veya Türklere daha elverişli koşullar içeren bir barış teklifinde bulunabilirlerdi.

İngilizlere göre zaman Mustafa Kemal'den yanaydı. Mustafa Kemal'in izlemesi muhtemel yollar ise şunlardı: Mümkün olduğu kadar çok Kuvayı Milliye güçlerini çiftliklerinde çalıştırırken, hava koşulları izin verir vermez yeterli sayıda takipçisini şu amaçlarla toplamaya çalışmak olacaktı:

a. Yunanlıların Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemesini engellemek.

b. Dışarıdaki herhangi bir İtilaf müfrezesine saldırı. Bu, İstanbul'a gıda tedarikini bloke etmek amacıyla Anadolu demiryolunun kontrolünü yeniden ele geçirme girişimini de içerecekti.

c. Rus-Ermeni sınırını izlemek.

d. Trabzon'da ciddi bir güce sahip olmak dışında herhangi bir İtilaf inişine karşı çıkmak.

e. Fırat'ta İngilizlere karşı Araplarla iş birliği yapmak.

f. Çukurova'da Fransızlara karşı muhalefeti güçlendirmek. Aynı zamanda Trakya'da Yunan karşıtı saldırılar beklenbilirdi.

Mustafa Kemal'in rotası İtilaflar arasındaki ekonomik durum ve genel siyasi durumun ülkesine herhangi bir doğrudan müdahaleyi engellediği anı beklemektir.

Türkiye'de, İtilaf Devletlerinin askeri tedbirlerinden ziyade siyasi olarak daha verimli bir şekilde ele alınıp çözülebilecek bir durum mevcuttu.

İtilaf Devletleri, Türkiye'deki sorunları askeri güç kullanarak halletmeyi planlıyorsa, tam teçhizatlı ordular tarafından yürütülmesi gereken uzun sürecek harekâtlara hazırlıklı olması gerekmektedir (IOR/L/MIL/17/16/26).

BARIŞ ANTLAŞMASI

İngiliz Genelkurmayına Göre Barış Antlaşması'nın Türkleri En Çok Rahatsız Eden Maddeleri

Osmanlı Devleti'ni ve savaşı kaybeden diğer devletlerin bölüşülmesi amacıyla hazırlanacak barış anlaşmasının taslağını oluşturmak için 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandılar. Paris Barış Konferansı'na, İttifak Devletleri ile savaşan veya onlara savaş ilan eden 32 devletten 70'e yakın temsilci katıldı (Beyoğlu, 2008:125-126;). Paris Barış Konferansıyla başlayan görüşmelerden sonra 28 Haziran 1919'da Versay, 10 Eylül 1919'da Sen Jermen, 27 Kasım 1919'da Nöyyi, 4 Haziran 1920'de ise Trianon Antlaşmaları ilgili devletler tarafından imzalandı. İtilâf Devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Osmanlı Devleti'yle yapılacak antlaşmanın imzalanması gecikti.

Türk tarafına sunulacak barış teklifi, Şubat 1920'de toplanan Londra Konferansı'nda da hazırlanmamıştı. İngiltere Başbakanı Lloyd George'un, Londra Konferansı'nın 3 Mart 1920 tarihli oturumundaki teklifi sonucu Türklerle yapılacak barış antlaşmasının şartlarının belirlenmesi hususundaki konferans 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında İtalya'nın San Remo şehrinde yapıldı. San Remo Konferansı'nda alınan kararlar Sevr Antlaşması'nın esasını oluşturdu. San-Remo Konferansında barış anlaşması metni kesinleştirildi. Osmanlı Devleti temsilcileri Sevr Antlaşmasını 10 Ağustos 1920'de imzaladı (Dilek ve Küçük, 2012: 961).

İngiliz genelkurmay raporuna göre Yüksek Kurul tarafından geçici olarak onaylandığı şekliyle Türkiye ile yapılan barış antlaşmasını, Türklerin kabul etme olasılığı çok düşüktü. Antlaşmanın koşulları barışa şiddetle ihtiyaç duyan bir ülkeye barış getirmekten uzak olup daha çok kaygı ve sorumluluk getirmekteydi. Bu nedenle İtilaf Devletleri bunları uygulamak için askeri önlemler almaya hazır olmadıkça yürürlüğe giremeyecekti. Özellikle dört madde Türkleri çok rahatsız etmekteydi. Bu hükümler şunlardı:

1. İtilaf Devletlerinin kararlaştıracağı üzere Enez-Midye veya Çatalca hatlarının güneyinde kalan bölge hariç, Avrupa Türkiye'sinin tamamının Yunan egemenliğine devredilmesi.

2. İzmir Sancağının fiilen Yunanistan'a bırakılması.

3. Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak tanınması ve sınırlarının doğuda, Türk-İran sınırına kadar olması. Güneyde, Van Gölü'nün güneyinden, batıda, yaklaşık olarak güneye doğru Sürmene'ye kadar uzanması oradan Bitlis'i içine alan bir hat boyunca uzanıp Doğu Anadolu'daki Türk topraklarının büyük bir kısmını içine alması.

4. Trabzon ile Erzincan arasında, ortalama 40 mil genişliğinde askerden arındırılmış bir bölgenin oluşturulması.

Yukarıdaki maddelere ek olarak Türkiye, Irak üzerindeki tüm haklarından da vazgeçmek zorundaydı. Suriye, Filistin ve Arabistan'dan da vaz geçmek zorundaydı. Ancak antlaşmanın bu maddeleri, Türkiye'nin onlar üzerindeki kontrolünü çoktan kaybettiği için özel bir askeri zorluk oluşturmamaktaydı (IOR/L/MIL/17/16/26).

İngiliz Genelkurmayına Göre Barış Antlaşmasının İslam Dünyası Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Önerilen Sevr Antlaşması'nın ciddiyetinin Britanya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerindeki Müslüman nüfus arasında yaratabileceği etkiyi ayrıntılı olarak özetlemek gereksizdi. Burada, Filistin ve Irak'ın Arap sakinleri ile Hint nüfusunun Müslüman kesiminin bu habere kesinlikle kayıtsız kalmayacaklarını söylemek yeterli olacaktı. İngiltere, ciddi bir saldırıdan kaçınılabilse de kontrol etmedeki zorlukların ortadan kalkmasını beklemişti. İngiliz sömürge imparatorluğunun işgali altındaki Müslüman bölgeleri, Türkiye ile yapılan antlaşmanın şartlarının ciddiyeti ile doğrudan ilişkili olacaktı. Bu nedenle, onlara başvurmadan önce, bu tür şiddet terimlerinin İngiltere için hangi avantajları sağlayabileceğinin çok dikkatli bir şekilde düşünülmesi politik olarak gerekliydi (IOR/L/MIL/17/16/26).

Üyeleri arasında çoğu Hintli olmak üzere şairler, aydınlar, yazarlar, iş adamları, hukukçular bulunan Londra Merkezi İslam Cemiyeti, Sevr'e karşı çıktı. Merkezi İslam Cemiyeti'ne diğer İslam ülkelerinden de destek verildi. Cemiyet önderliğinde antlaşma öncesinde mitingler yapıldı (Ulusan, 2009:247).

İngiliz Genelkurmayına Göre Türklerin Barış Antlaşmasına Karşı Muhtemel Eylemleri

İngilizler, Türkiye'nin Sevr antlaşmasının yukarıda sayılan koşullarına azami ölçüde direnç göstereceğini beklemekteydi. Bu bağlamda İngiliz Yüksek Komiseri 10 Mart 1920 tarihli bir telgrafta, böyle bir antlaşmanın sunulmasının aşağıda belirtilen muhtemel sonuçları ortaya çıkaracağına dikkat çekmişti. İngiliz Genelkurmayının beklediği muhtemel sonuçlar şunlardı:

a. Türkiye'nin antlaşmayı imzalamayı veya imzalanmışsa onaylamayı reddetmesi.

b. Onaylanırsa, uygulanmasını engellemek için padişahın tahttan indirilmesi veya sınır dışı edilmesi, meclisin Anadolu'ya taşınması, yeni bir padişahın tahta çıkması, Anadolu'da yeni bir hükümetin kurulması ve geniş çaplı katliamların eşlik ettiği genel bir ayaklanmanın çıkarılması. Hem Anadolu'da hem de Trakya'da Hristiyanlara karşı eylemler yapılması.

c. Avrupa'da Türklerin ve Bulgarların anlaşarak Yunanlılara karşı ortak eylem girişimlerinde bulunmaları.

d. Asya'da Türkler, Araplar ve Bolşeviklerin bir araya gelerek ortak eylemlerde bulunma olasılığı (IOR/L/MIL/17/16/26).

İngiliz Genelkurmayına Göre İtilaf Devletlerinin Barış Antlaşmasını İmzalatmak İçin Yapabileceği Ortak Eylemler

İngiliz Genelkurmayına göre İtilaf Devletlerinin Türkleri antlaşma şartlarına uymaya zorlamak için yapabilecekleri 5 ortak eylem vardı. Bu eylemler şunlardı:

1. Trakya'da, Yunanistan tarafından sağlanabilecek güçlerin destekleyeceği General Fianehet de' Espercy komutasındaki Fransız birlikleri düzeni sağlamalı ve Hristiyanlara yönelik yapılması muhtemel olan saldırılar önlenmeliydi.

2. İzmir Sancağında bulunan ve 6 tümeden oluşan Yunan kuvvetleri, Konya ve Eskişehir arasındaki Anadolu demiryolunu işgal etmeleri için Anadolu içlerine doğru itilebilirdi. Bununla birlikte, böyle bir harekâtın kesin bir sonuç vereceği konusunda İngiliz Genelkurmayı şüphe etmekteydi. Çünkü böyle bir harekâta büyük bir Yunan kuvvetinin bölgede uzun süre ve ne zaman biteceği belirsiz bir şekilde tutulması gerekecekti. Yunanistan, İzmir'e kadar Trakya'yı da ele geçirecek olursa, böyle bir gücü uzun süre bölgede tutmayı göze alması pek mümkün değildi. Bu durum, İtilaf Devletlerinin prestijini hemen etkileyecek ve İngiltere ve Fransa'nın daha doğrudan ilgili olduğu bölgelerde Türk saldırılarını teşvik edecek etki yaratacaktı.

İngiliz Genelkurmayına göre, Anadolu'daki askeri operasyonların herhangi bir şekilde yenilenmesine çok ciddi bir tepki vardı. Operasyonların devam etmesi sivillerin çok ciddi oranda katledilmesine neden olabilirdi. Anadolu demiryoluna doğru bir Yunan ilerleyişi olursa bunun, Türkleri kızdıracığı ve Türklerin Anadolu'daki Ermenilere ve diğer Hıristiyanlara saldırımlarına neden olacağı, buna karşılık Yunanlıların ve Ermenilerin de masum Müslümanları katledecekleri ve İtilaf Devletlerinin başlatacağı bu gereksiz kan dökülmesini engellemeye gücü yetmeyecekti.

3. Çukurova'da Fransızlar, Türkleri antlaşmayı imzalamaya zorlamak için, muhtemelen Maraş'tan Anadolu'nun içlerine doğru işgallerini ilerletebilirlerdi. Ancak böyle bir işgalin Türkleri antlaşmayı imzalamaya zorlamada önemli bir etkisi olacağı şüpheliydi.

Çukurova ve Suriye'deki Fransız kuvvetleri, Mondros Mütarekesi sonucu işgal ettikleri bölgeleri kontrol altında tutmak için yeterli askeri güce sahipti. İşgallerini Maraş'tan Anadolu içlerine doğru genişletmek için yapacakları yeterli ve iki veya üç Fransız tümeni ile mevcut garnizonu takviye etmeleri gerekecekti. Diğer yandan, Fransız askeri yetkilileri, Anadolu içlerine doğru herhangi bir işgal girişiminde bulunmalarının ve ilerleme kaydetmelerinin kendileri için kesinlikle imkânsız olacağını kesin olarak ifade etmişlerdi (IOR/L/MIL/17/16/26).Maraş'ta Fransız işgal güçleri ummadıkları bir direnişle karşılaştılar. Şehirde iyi organize olan Maraş halkının düzenli ve disiplinli bir şekilde gece gündüz demeden sokak savaşına devam etmesi, Fransız ve Ermeni mevzilerine saldırması, şehirde çıkarılan yangınlar, Fransız askerlerinin moralini bozdu. Fransızların Maraş üzerinden Sivas'a ulaşma hayallerini yok etti (Eyicil,2023:1126). Maraş'ta gösterilen şiddetli direniş ve 22 gün 22 gece süren Maraş savunması sonucu, Fransız işgal kuvvetleri 11 Şubat 1920 tarihinde saat 03:30'da Maraş'ı gece karanlığından da yararlanarak gizlice terk edip güneye çekildi (Akbiyık,1999: 235,245).

4. İngiliz Genelkurmayına göre, Aydın Vilayetinde İtalyanların Türklere karşı herhangi bir operasyonda fazla yardım vermeleri pek mümkün değildi. İtalyanlar, politik eğilimlerinde İtilaf güçlerine sadık olmaktan uzaktı.

Aydın vilayetindeki İtalyan kuvvetleri, komşu Yunan birlikleriyle çok kötü bir ilişki içerisindeydi. Dolayısıyla asla Yunanlılarla uyum içinde çalışmayacaklardı.

Ayrıca İtalyanlar, Kafkaslarda İngilizleri rahatlatacak bir kuvvet göndermediler. Dolayısıyla İtalyanların Anadolu içlerine yapılacak bir işgale ek bir sefer kuvveti göndermeleri çok daha zordu.

5. İstanbul bölgesinde, Karadeniz'deki İngiliz ordusu (Batum'daki müfreze dışında) bir tümen gücüne indirilmişti. Bu askeri birlik tamamen İstanbul ve boğazlardaki işgalin devamını sağlamak için görevlendirilecekti (IOR/L/MIL/17/16/26).

İngiliz Genelkurmayına Göre Barış Antlaşması ve Ermenistan

Türklere teklif edilecek antlaşmanın maddeleri arasında, Türklerin en çok karşı çıkacağı ve uygulanması en zor olacak olan madde, Asya'daki Türk topraklarının büyük bir bölümünün Ermenistan'a devredilmesi ile ilgili olan maddeydi. Ermenistan'ın önerilen sınırları, Türkiye'nin kalesi Erzurum'u ve bu yerin 60- 80 mil batısındaki Türk topraklarını içermekteydi. Türklerin herhangi bir itiraz olmaksızın bu bölgeleri tahliye etmeye istekli olacakları ve herhangi bir zorlamanın gerekli olmayacağı pek tahmin edilemezdi.

Ermeni ordusunun 36 dağ topu ve 20.000 askeri vardı. Erzurum-Sivas-Trabzon bölgesindeki Türk kuvvetlerinin sayısı 10.000 düzenli ve 18.500 düzensiz, toplam 28.500 idi. Türklerin önemli miktarda ağır ve hafif topu vardı.

Yukarıdakilere ek olarak, Türkler, Maraş, Eskişehir ve muhtemelen Aydın Vilayeti gibi diğer cephelerden takviye birlikler toplayarak bölgede 40.000 kişiye yakın bir kuvvet oluşturma imkânına sahipti. Bölgeye komşu yerler zengin olduğundan ve yeterli erzak temin edildiğinden, bu büyüklükte bir kuvvetin bakımı ve ikmalî Türkler için ciddi bir zorluk teşkil etmezdi.

Ermeni ordusunun savaşma kalitesi hiçbir şekilde yüksek değildi. Ermenilerin ellerindeki tüm askerleri ve tüm silahları kullansalar bile Türklerle karşı taarruza geçmeleri mümkün değildi.¹ Ermeni birliklerinin hiçbirinin Azerbaycan sınırını gözetleme zorunluluğu olmasa bile bunu yapmaya güçleri yeterli değildi. Ayrıca, Karadeniz'den Van Gölü'ne kadar korunması gereken cephenin genişliği 300 mil civarındaydı. İngiliz Genelkurmayına göre bu kadar geniş bir alanı kontrol etmek, Ermeni hükümetinin elindeki kuvvetlerin kapasitesinin oldukça üstünde bir görevdi. Sonuç olarak, İngiliz Genelkurmayına göre, bu topraklar Ermenistan'a devredilecekse, İtilaf Devletlerinin doğrudan askeri yardımına ihtiyaç duyulacaktı.

Ekonomik olsun ya da olmasın dış baskı, Anadolu gibi kendi kendine yeten ve sakinlerinin bir ablukanın veya ticaretin kısıtlanmasının yarattığı etkilere karşı çok hassas olmadığı bir ülkede fayda sağlamayacaktı.

İtilaf Devletleri kurulacak olan Ermenistan'a yardım etmek için bölgeye asker göndermek zorundaydı. İtilaf askerlerinin denizden Erzurum'a ulaşmasının tek bir yolu vardı. Trabzon üzerinden Gümüşhane'ye, oradan Bayburt'a ve oradan da Erzurum'a ulaşmaktı. Bu yol ise mesafe olarak 315 km idi. Yaklaşık 160 km boyunca bu yol, toprak kaymaları ve sel nedeniyle tıkanmaya açık ve birliklerin kamp kurabileceği veya arabaların geçmesi için neredeyse hiç yer bulunmayan bir yoldu. Bölge, her iki tarafta da yalnızca sert katır yollarıyla geçiliyor, geçişler 2500 metre (8,200 fit) yüksekliğe ulaşıyordu.

İtilaf güçlerine ait gemilerin yanaşabileceği Trabzon açık bir yol kenarı ve kuzeybatıdan gelen hâkim rüzgârın insafına kalmış durumdaydı. Trabzon'un doğusunda bulunana Pulathane ve Kovata iki bitişik liman olarak daha korunaklıydı ve Trabzon ile birlikte kullanılacaktı, ancak bu limanların hiçbirinde okyanusa giden büyük gemiler yan yana gelemezdi. Gemilerden iniş sadece küçük tekneler tarafından yapılabilecek durumdaydı.

1916 yılında Ruslar, Erzurum'a yönelik işgal harekâtlarında Türk askeri gücünün yaklaşık iki katı kadar bir kuvvet kullandılar. Ruslar karadan ilerlediler. Sonuç olarak bölgeye müdahale etmek için, İtilaf birliklerinin üstünlüğüne izin verse bile, iletişim hatları için gerekli olan sayılar hariç olmak üzere, en azından bölgedeki Türk Ordusu'na eşit bir kuvvet İtilaf Devletleri için gerekliydi. Ayrıca İtilaf güçlerinin dikkate alması gereken bir husus da Türklerin çoğunlukta olduğu bir ülkede harekâta mutlaka halkın da savaşarak destek verecek olmasıydı.

Bu nedenle, Erzurum bölgesinde Türklerin yaklaşık 40.000 savaşçı çıkarabilecekleri varsayılırsa, gerekli muhabere hatları ve yardımcı birlikler ile birlikte sahaya benzer bir sayı yerleştirmeye İtilaf Devletleri de hazırlıklı olmalıydı. Bu durum, iletişim hatlarını korumak için en az iki tümen ile başka bir tümen sağlanmasını ve bu koşullar altında faaliyet gösteren bir gücün bakımı için gerekli olan geniş bir mekanik, at ve yük taşımacılığı organizasyonunu gerektirecekti.

Diğer yandan, olağanüstü hal başlamadan önce, Trabzon-Erzurum yolunun mekanik ulaşım için yeniden yapılması gerekecekti. Bu durum mesafe ve eğimler göz önüne alındığında zor bir girişimdi. Bu işlemin gerçekleştirildiği farz edilse bile, üssünden bu kadar uzakta, alternatif bir iletişim aracı olmaksızın tek bir yol ile üç tümenlik bir orduyu sürdürmek ve tedarik etmek pek mümkün olmayacaktı.

¹ Bu nedenle söz konusu dönemde Ermeni komitacılar, Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde Ermenileri örgütleyerek Osmanlı karşısında savaşmaya teşvik ve tahrik etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Arslanyürek, 2020b: 217-242).

Erzurum'un İtilaf güçleri tarafından işgal edilmesi tek başına yeterli olmayacaktı. Yeni kurulacak olan Ermeni Devletinin güvenliği için komşu bölgenin de işgal edilmesi ve Türk birliklerin yeni Türk-Ermeni sınırına 480 km genişliğinde bir alana kadar itilmesi gerekecekti.

Ortaya çıkan operasyonlar, kaçınılması gereken her şeyden önce bir mücadele yöntemi olan gerilla savaşının doğasını paylaşıyordu. Sonuç olarak, savaşlarda genellikle başlangıçta tahmin edilenden çok daha fazla erkeğe ihtiyaç duyulur ve bu tür savaşlar başlangıçta tahmin edilenden çok daha fazla zaman diliminde yıllarca devam edebilir. Mesela, Hollandalıların Acbin'deki operasyonlarında olduğu gibi. Fransızların Cezayir'de Abdülkadir'e karşı yürüttükleri operasyonlar gibi yahut İspanyolların Küba ve Fas'ta yürüttükleri operasyonlar gibi.

Bu büyüklükteki bir sefer kuvvetini nakletmek ve sürdürmek için gerekli nakliyenin sağlanması, sorunu etkileyen ve Türkleri bu bölgeleri Ermenistan'a teslim etmeye zorlamanın zorluklarını artıran önemli bir faktördü. Aynı durum, Tirebolu-Kemah doğusundaki bölgenin askerden arındırılması önerisi için de geçerliydi. Bu şartların uygulanması için askeri önlemler gerekecekti. Erzurum işgal edildikten ve Ermeniler Türk topraklarına yerleştirildikten sonra, Trabzon İç Bölgesi'nin askeri tahliyesini sağlamak için Erzincan ve diğer bitişik merkezlerin de İtilaf güçlerince işgal edilmesi gerekecekti. Yukarıdakilere ek olarak, İtilaf Devletleri yeni kurulan Ermenistan'ın Türk birlikleri tarafından yeniden ele geçirilmesi ihtimalini önlemek için bir süre bu bölgede kuvvet bulundurmaya zorunda kalacaktı.

İngiliz Genelkurmayına göre, İngiltere, Ermenistan'a müdahale için ve bölgede bir Ermenistan'ın yaşatılması için gerekli askeri kaynağa sahip değildi. Çünkü Birinci Dünya Savaşı sonrası birçok ülkede İngiliz askeri birlikleri vardı. Irak'ta, Filistin'de, Mısır'da veya Ren'de mevcut olan İngiliz garnizonlarının asker sayısını azaltmak askeri olarak mümkün değildi. İngiliz Genelkurmayına göre İngiltere'de 49 taburdan, İrlanda'da ise 28 taburdan oluşan bir askeri güç vardı. Bunlar da Ermenistan'a gönderilemezdi. Çünkü İrlanda'da işler İngiltere için iyi değildi. İngiliz başkomutanlığı İrlanda'da etkili piyade gücünü 25.000'e çıkarmanın güvenlik için mutlaka bulunması gereken en asgari sınır olarak kabul etmişti. İngiltere'de ise endüstriyel huzursuzluk çıkması olasılığı nedeniyle dışarı asker göndermek istemiyorlardı. Zaten cephelerdeki İngiliz askeri varlığı tehlike yaratacak derecede düştüğü için Ermenistan'a yukarıda belirtildiği gibi bir askeri yardım da bulunmak istemiyorlardı.

İngiliz Genelkurmayına göre, yukarıda bahsedilen bu taburların neredeyse tamamı tecrübesiz, yeni askerlerdi ve aktif operasyonlarda yer almak için uygun değillerdi. Mevcut İngiliz garnizonları tehlikeli bir şekilde eksikti. Bu nitelikteki bir sefer için gerekli olan teknik personeli, örneğin mekanik nakliye sürücülerini sağlamak imkânsızdı. İngiliz Genelkurmayına göre İngiltere'nin askeri varlıkları, Britanya İmparatorluğu'nun ihtiyaçları için bile zar zor yeterliydi. Batum, İstanbul, Boğazlar, Filistin, Mısır ve Irak'taki şartlar nedeniyle İngiltere Ermenistan'a asker göndermeye sıcak bakmıyordu (IOR/L/MIL/17/16/26).

SONUÇ

Mondros Mütarekesi sonucu İtilaf Devletlerinin ve başta Yunanlılar ve Ermeniler olmak üzere onlar tarafından kullanılan güçlerin Türk topraklarında işgallere, zulümlere, gasplara, tecavüzlere ve katliamlara başlaması bunun karşısında Osmanlı Devletinin bir şey yapacak gücünün kalmaması üzerine Türk milli güçleri savaş yorgunu olmalarına rağmen ellerindeki kısıtlı imkânlarla yeniden direnişe başladılar. Direniş hareketleri önce yerel olarak başladı. Kuvayı Milliye olarak da bilinen bu güçleri motive eden en temel etken ise yüz yıllardır Osmanlı Devleti tarafından yönetilen Yunanlılar ve Ermeniler gibi azınlıkların Türk topraklarında yaptıkları katliamlar ve zulümlerdi. Çünkü Yunanlıların Batı Anadolu'da, Ermenilerin de Doğu Anadolu ve Çukurova bölgesinde yaptıkları zulüm ve katliamlar, Türk Milletini öfkelenmiştir ve Anadolu'daki Türk milli direnişine halkın katılma oranını artırmıştı.

İşgal ettikleri bölgelerde direniş hareketi görmek istemeyen ve ucuz maliyetlerle sömürge düzeni kurmak isteyen işgal güçleri, Anadolu'daki bu direnişin Suriye, Mısır, Hindistan gibi İslam coğrafyalarına yayılmasından endişe etmekteydi. Anadolu'daki Türk direnişiyse beraber, İşgal altındaki diğer İslam topraklarında da ayaklanmalar çıkması ve işgal kuvvetlerinin aynı anda birçok yerde savaşmak zorunda kalması ihtimali sömürgeci güçleri korkutuyordu.

Raporda Türklerin yiyecek olarak kendi kendilerine yettiği, mühimmat elde etme yöntemleri olduğu, ambargolara ve baskılara karşı Türk insanının dayanıklı olduğu, Anadolu'daki durumun kolay halledilemeyeceği askeri olarak halletmenin uzun süreli ve maliyetli olacağı, bölgede çok büyük askeri kuvvetler bulundurmaya zorunda kalacakları belirtiliyordu. İtilaf Devletlerinin Anadolu'daki sorunu askeri tedbirlerden ziyade siyasi olarak antlaşma yoluyla çözmesinin İtilaf Devletleri için daha verimli olacağı düşüncesi hakimdi.

Anadolu'daki sorunları barış yoluyla çözüme düşüncesi hâkim olmasına rağmen Türklere önerdikleri Sevr Antlaşması'nın şartlarının barış getirmekten uzak olduğu ve sorunları ve belirsizliği daha da artıracak maddeler içerdiğinin ve Türklerin kabul etmeyeceğinin İngiliz Genelkurmayı da farkındaydı. Bu nedenle Türklere söz konusu antlaşmayı zorla kabul ettirmek için İtilaf Devletlerinin ortak hareket etmesi gerektiği bu amaçla Yunanlıların Batı Anadolu'da, Ermenilerin Çukurova ve Doğu Anadolu'da kullanılması, Adana, Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmiş olan Fransa'nın işgali daha iç noktalara taşınması gerektiği düşünülüyordu.

Doğu Anadolu'da Erzurum'u da içine alan büyük Ermenistan'ın kurulması ve bunun da İtilaf Devletleri askerleri eliyle yapılması düşüncesi İngiliz Genelkurmayına gerçekçi gelmiyordu. Çünkü Ermeni ordusu her türlü silahı kullansa bile Türklerle savaşacak durumda değildi. İtilaf Devletlerinin ise bu kadar geniş bir alana hâkim olacak Ermenistan'a asker göndermesi coğrafi şartlardan dolayı neredeyse imkânsızdı. Asker gönderilip bölgede büyük bir Ermenistan Devleti kurulması girişiminde bulunulsa dahi İtilaf Devletlerinin Ermenistan Devleti'nin yaşaması için de bölgede uzun yıllar çok büyük askeri kuvvetler bulundurması gerekmekteydi. İngiltere dünyanın birçok noktasında asker bulunduruyordu. Birçok sorunla uğraşıyordu, bu nedenlerden dolayı bölgeye gönderilecek askeri kuvveti yoktu. Çünkü bölgeye asker gönderilmesi İngiltere'yi İrlanda ve hatta İngiltere'de bile askeri olarak zora sokabilirdi.

KAYNAKÇA

İngiltere Arşiv Belgeleri

IOR/L/MIL/17/16/26.

Diğer Kaynak Eserler

Akbiyık, Y. (1999). Milli Mücadelede Güney Cephesi *Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi.

Arslanyürek, Y. (2020a). İngilizlerin Maraş'ı İşgali. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, "Millî Mücadele'nin 100. Yılında Kahramanmaraş" Özel Sayısı, 16-42.

Arslanyürek, Y. (2020b). *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Maraş'taki Ermeni Komitacılar ve Siyasi Faaliyetleri*, Ed: İbrahim Solak, Palet Yayınları, 217-242.

Beyoğlu, S. (2008). Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu, *Gazi Akademik Bakış*, 2 (3), 125-138.

Çakmak, F., (2023). İzmir'in İşgali (15 Mayıs 1919). İçinde Neşe Özden ve Diğerleri (Eds.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 19. Yüzyılın İkinci Yarısından 20. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Devleti Ve Yeni Türkiye'nin Doğuşu (Modernleşen Türkiye)* c. I, (ss. 680-703). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Dilek, M.S. ve Küçük, E. (1920). San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Ermeni Politikası, *Turkish Studies*, 7(3), 959-971.

Eyicil, A., (2023). Güney Cephesi. İçinde Neşe Özden ve Diğerleri (Eds.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 19. Yüzyılın İkinci Yarısından 20. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Devleti Ve Yeni Türkiye'nin Doğuşu (Modernleşen Türkiye)* c. I. (ss.1115-1152). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Özgiray, A., (1981). "İngiliz Yüksek Komiseri Horace Rumbold'a Göre 1918- 1920 Yıllarında Türkiye", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, II, 101-153.

Satan, A.,(2010). *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye (1920)*, Tarihçi Kitabevi.

Şahin, H. Hilal, (2019). Osmanlı Devleti İle Hindistan Müslümanlarının Tarihî Bağı ve "Hindistan Hilafet Hareketi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sonbahar, 24, 731-754.

- Toker, H., (2004). Hindistan Hicret Hareketi, *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi*, 17(2), 147-162.
- Uluslan, Ő. (2009). Őark Meselesinden Sevr'e T'urkiye, *ÇTTAD*, VIII (18-19), 229-256.